

28.9.25

תקנון ועדת האתיקה למחקרים עם בני אדם – המחלקה לעבודה סוציאלית ע"ש שפיצר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

1. מבוא

כל המחקרים האקדמיים המבוצעים במחלקה לעבודה סוציאלית תחת כללי האתיקה הדיסציפלינריים האקדמיים של החוקרים והחוקרות ומחייבים יושרה אקדמית וסטנדרטים אקדמיים מחמירים. ועדת האתיקה מטפלת במחקרים אשר כוללים אינטראקציה עם בני אדם, לרבות ראיונות, שאלונים, תצפיות, ניסויים, מחקר בסביבות דיגיטליות (לדוגמא, פייסבוק, אקס, וואטסאפ, טיקטוק), כולל גישה לתיקי מטופלים. מחקרים כגון מחקר ספרותי או מחקר היסטורי לרוב אינם דורשים אישור אתי.

במחלקה ישנם שבעה-עשרה חברי סגל מן המניין ומספר משתנה של עמיתי הוראה בכל שנה. חוקרים אלו עוסקים במחקר בתחומי מומחיותם במסגרת אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, ומהווים חלק אינטגרלי מהקהילה המחקרית של המחלקה. בנוסף, יש במחלקה מדי שנה כ- 60 תלמידי מחקר לתואר שני ושלישי בכל זמן נתון. כך שהועדה מטפלת בבקשות לאישורים אתיים של 17 חוקרים ושל כ- 30 סטודנטים וסטודנטיות לתואר שני ושלישי מידי שנה.

ועדת האתיקה של המחלקה לעבודה סוציאלית פועלת תחת הסמכות של ועדת האתיקה למחקרים בבני אדם של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב (HSR Committee) ותואמת לנהלים ולאמות המידה האתיות המקובלות באוניברסיטה ובקהילה האקדמית הבינלאומית. מטרת הוועדה היא להבטיח שמחקרים המתבצעים במחלקה על בני אדם נערכים באופן אתי, תוך שמירה על כבודם, שלומם, פרטיותם וזכויותיהם של המשתתפים. מטרה זו מחייבת הכרה בשונות הדיסציפלינרית של החוקרים החוקרות במחלקה המכילה תחומי ידע שונים ומגוונים ושימוש במתודולוגיות שונות בתכלית.

פרוטוקול הוועדה וטפסיה מנוסחים בשפה העברית (תוך שהם שואפים לסטנדרט הבינלאומי) מתוך התחשבות שהמחקר מתקיים בישראל שבה עברית היא השפה הרשמית, ורוב הסטודנטים והנבדקים דוברים את השפה הזו, בעוד שאנגלית יכולה להוות חסם משמעותי. כמו כן, האוניברסיטה מתנהלת בשפה העברית וכל הטפסים של האוניברסיטה הם בעברית. לבסוף, בתחום העבודה הסוציאלית בה קהלי היעד למחקר הינם על פי רוב אנשים שנבצר מהם לרכוש את השפה האנגלית. על כן הכתיבה בעברית מהווה הנגשה חשובה לתהליך המחקרי בתחום זה בישראל. לצד זאת, במידה ויהיה רצון לכותבים, המגישים בקשה לוועדת האתיקה יוכלו למלא אותה באנגלית.

2. מינוי הוועדה, הרכבה ואורך הקדנציה

2.1. מינוי יושב/ת ראש הוועדה

יושב/ת ראש הוועדה תמונה על ידי ראש/ת המחלקה לעבודה סוציאלית, לתקופה של שלוש שנים. ניתן להאריך את המינוי לתקופה נוספת של עד שנתיים, בהתאם לשיקול דעת ראש/ת המחלקה.

2.2. מינוי חברי הוועדה

ועדת האתיקה של המחלקה לעבודה סוציאלית תכלול שלושה חברים (ראש הוועדה ושני חברים נוספים). שני חברי הוועדה הנוספים ימונו על ידי ראש/ת המחלקה, בהתייעצות עם יושב/ת ראש הוועדה, מתוך חברי הסגל של המחלקה לעבודה סוציאלית. המינוי יתבצע תוך שיקול דעת מקצועי, במטרה להבטיח ייצוג הולם לתחומי המחקר וההוראה של צוות המחלקה. החברים יתמנו לתקופה של שלוש שנים, עם אפשרות להארכה של עד שנתיים נוספות.

2.3. הוועדה תמנה נציג/ה לוועדת האתיקה המוסדית של האוניברסיטה.

2.4. חילופים וסיום כהונה

ראש/ת המחלקה רשאי להחליף חבר/ת ועדה או יושב/ת ראש במהלך הקדנציה, במקרים של פרישה, שבתון, שינוי תפקיד, או מכל סיבה אחרת בהתאם לשיקול דעתו.

2.5. התנהלות במקרים של ניגוד עניינים

- חוקר/ת המעורב/ת במחקר המובא לאישור הוועדה לא ייקח/תיקח חלק בדיון או בהחלטה הנוגעת לאותו מחקר. יובהר כי במקרה זה ידונו יתר חברי הוועדה ובמידת הצורך ימונה חבר/ת צוות נוסף אד-הוק.
- במקרה של ספק לגבי קיומו של ניגוד עניינים, יובא העניין לדיון והכרעת ראש המחלקה.

3. תחולת התקנון

התקנון חל על כל מחקר אקדמי במחלקה (כולל תזה ודוקטורט) הכולל אינטראקציה עם בני אדם. לרבות ראיונות, שאלונים, תצפיות, ניסויים, מחקר בסביבות דיגיטליות (לדוגמה, פייסבוק, אקס, וואטסאפ, טיקטוק), ואיסוף טקסטים קיימים, כגון ארכיונים, תיעוד ישיבות ותיקי מטופלים.

4. תהליך הגשת הבקשה לאישור אתי

4.1. הגשה – כל חוקר/ת יגיש טופס בקשה לאישור אתי (כמפורט במסמך הבקשה), בצירוף:

- טופס הסכמה מדעת, בשפה העברית או בשפות אחרות שבהם נעשה שימוש במחקר
- דף הסבר לנבדק (Debriefing) (ניתן גם להגיש את טופס ההסכמה מדעת ודף ההסבר לנבדק כמסמך אחד)
- שאלון כמותי/מדריך ראיון/ מדריך לניתוח נתונים משניים

4.2. הגשה עבור פרויקט סדרתי – ניתן לבקש אישור כולל עבור סדרת מחקרים העוסקים באותה אוכלוסייה וכוללים שלבים שונים. זאת בשל האופי התהליכי המאפיין את המחקרים והאוכלוסייה המורכבת בה מתמקד התחום. למשל, מחקר משלב שיטות מקיימים גם ראיונות וגם נותנים שאלונים. או מחקר איכותני אשר מגלה תת אוכלוסייה בתוך אותה אוכלוסייה בה ירצו להתמקד ולערוך מחקר המשך. או מחקר אורך בו מבצעים מחקר הערכה לפני ההתערבות, מיד לאחריה וכן לאחר תקופת זמן, וכו'. יתכן כי על בסיס אותה הערכה

תבוצע התאמה בהתערבות ויהיה צורך לחזור על ההערכה הזו שוב בשלב מאוחר יותר, וכו'.

4.3. **אופן ההגשה** – החומר יוגש אל כתובת אי מייל ייעודית שתפתח לטובת ענייני ועדת האתיקה בלבד.

4.4. **תקופת תוקף** – אישור אתי בתוקף לארבע שנים או עד תום תקופת המחקר, לפי המוקדם מביניהם.

5. עקרונות אתיים לבחינה

הוועדה תבחן את הבקשה בהתייחס לשאלון הקריטריונים האתיים ועמידה בנושאים הבאים:

- הסכמה מדעת ברורה, חופשית ומושכלת
- הסתרה או רמייה במחקר – תתאפשר רק אם נדרשת מדעית, ותוסבר לנבדק בתום ההשתתפות
- שמירה על פרטיות המשתתפים, כולל מנגנוני אנונימיזציה
- אופן הפיצוי (אם יש) ומידת סבירותו
- זכות הנבדק לפרוש בכל עת ללא סנקציה
- במקרה של איסוף נתונים בקרב אוכלוסיות במצב פגיע (קטינים, אסירים, פליטים או מבקשי מקלט, אנשים המתמודדים עם מצב פסיכופיזי פעיל ו/או יש להם אפוטרופוס) תבוצע הפנייה לוועדת האתיקה המוסדית. לוועדה שיקול דעת כדי להחליט לגבי אוכלוסיות פגיעות נוספות.

6. תהליך האישור

6.1. כל חברות הועדה משמשות כמעריכות של ההצעות (כולל היו"ר) כאשר ההגשות מתחלקות בין שלושתן באופן שווה ככל הניתן. רכזת הוועדה תבדוק כי הבקשה הוגשה בהתאם להנחיות ותעביר אותה לבדיקה של שתיים משלושת חברות הוועדה. במידה ולא תהיה הסכמה בין שתי חברות הוועדה, חברת הוועדה השלישית תבחנה גם הן את הבקשה וההחלטה תתקבל על פי דעת הרוב.

6.2. בתחילת כל חודש (ה-1 לכל חודש) רכזת הועדה תחלק לחברות הועדה את הבקשות. חברות הועדה ידונו ביניהן בבקשות שהתקבלו ותגובה תינתן עד ה-15 לחודש.

6.3. הוועדה רשאית:

- לאשר את הבקשה
 - לבקש תיקונים ושיפורים
 - לדחות את הבקשה תוך מתן נימוק
- 6.4. לאחר אישור, יישלח טופס אישור ועדת אתיקה חתום לחוקרים.ות.

7. עדכונים ושינויים במחקר

- 7.1 שינויים מהותיים במערך המחקר (הרחבת אוכלוסייה, שינוי בכלים, הוספת שלבי מחקר) מחייבים הגשת טופס עדכון.
- 7.2 עדכון יוגש באותו האופן כמו הבקשה המקורית, בצירוף תיאור מפורט של השינויים וסימונם במסמך, למשל, באמצעות פונט מודגש, מרקר או track changes.

8. תיעוד ושקיפות

- הבקשות ירוכזו במערכת gdrive אשר על מערך ה BGU365 עם גישה מוגבלת רק לחברות הועדה ולרכזת.
- כל בקשה תישא מספר מזהה ייחודי ותישמר במערכת ניהול פנימי.
 - רשומות מלאות של כל בקשה, דיון והחלטה יישמרו במערכת ניהול פנימי.
 - מאגר הבקשות ינוהל כמאגר דיגיטלי נגיש לוועדה המחלקתית וכן לוועדה המוסדית לצורכי בקרה.
 - רשומות, אישורים ועדכונים יישמרו במערכת לניהול פנימי למשך 5 שנים לפחות.

9. מקרים בהם לא נדרש להגיש בקשה לוועדת האתיקה המחלקתית

- 9.1 חוקר/ת לא י/תגיש בקשה לוועדת האתיקה המחלקתית במידה ויתקיימו התנאים הבאים:
 - המחקר כבר אושר על ידי ועדת אתיקה מוסדית מוכרת אחרת, כגון:
 - ועדת הלסינקי (במקרה של מחקר רפואי או הנערך במוסד רפואי)
 - משרד החינוך – אגף למחקר ופיתוח, כולל ועדת אתיקה של שפי"
 - מוסדות אקדמיים אחרים (של חוקר שותף) אשר להם ועדת אתיקה מוכרת.
 - מחקר ספרותי או ניתוח תוכן של חומרים פתוחים לציבור (יודגש כי המדובר אינו בתכנים ברשתות חברתיות אשר כאמור לעיל דורשים את אישור הוועדה)

10. טיפול בבקשות מחקר בוועדת אתיקה מחלקתית

- 10.1 מחקרים אשר מצריכים דיון בוועדה המחלקתית שאינם כוללים אוכלוסיות פגיעות המצוינות בסעיף 5 יטופלו על ידי הועדה המחלקתית.
- 10.2 במקרים בהם המחקר עוסק באוכלוסיות פגיעות כפי שמצוין בסעיף 5, יש להגיש את הבקשה לבחינה בוועדת האתיקה המוסדית של האוניברסיטה. זאת כדי להבטיח קיומן של הגנות אתיות מוגברות, לרבות תהליך מותאם של הסכמה מדעת, שפה מתאימה, ניטור למצוקה אפשרית, והפחתת סיכונים ככל האפשר.

11. סמכות הוועדה

قسم الخدمة الاجتماعية على اسم
شارلوت ب وجاك ج شبيتر
جامعة بن غوريون في النقب

המחלקה לעבודה סוציאלית
ע"ש שרלוט ב' וג'ק ג' שפיצר
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

The Charlotte B. & Jack J. Spitzer
Department of Social Work
Ben-Gurion University of the Negev

11.1. הוועדה שומרת לעצמה את הזכות לבקש חוות דעת נוספת, מידע מפורט או שינוי במתודולוגיית המחקר, כאשר מדובר במחקרים עם אוכלוסיות פגיעות או בכל מקרה שהיא סבורה שיש לעשות כן.

11.2. הועדה שומרת לעצמה את הזכות לדחות בקשה אם ימצא שהסיכון אינו סביר או שאין הצדקה מדעית לשילוב אוכלוסייה זו.

12. טופס האתיקה

רצ"ב נספח א' לתקנון טופס הגשת בקשה לאישור אתיקה במחלקה.